

Arařtırma Notu / Research Note

Günah-Deprem İlişkisi

Yavuz Köktař*

Öncelikle belirteyim ki, Müslümanlar bir deprem olduğunda onu orada işlenen günahlarla ilişkilendirmeye meyyaldirler. Ben bu kanaatte değilim. Ancak mesele dinî olunca, yani jeolojik bir konu günahla ilişkilendirilerek teoloji alanına taşınınca, bu durumda ilgili âyet ve hadisleri ele almamız kaçınılmaz olacaktır. Ondan önce –belki de benim varsayım ve ön kabullerim diyebileceğim– birkaç noktaya dikkat çekmek isterim:

a. Deprem doğal bir afettir. Ona günahın sebep olduğunu söylediğimizde doğal olmaktan çıkar, dinî bir afet olur. Yıldırım düşmesi/çarpması da böyledir. Yıldırımla çarpılan insan için veya yıldırımın düştüğü ev için o kişi günahkâr idi veya orada günah işlendiği için böyle olmuştur, denilmemektedir.

b. Depremin doğal afet olması ilahî ikaz olmadığı anlamına gelmez. Burada “ilahî ikaz” o yerde günah işlendiği için değildir. İnsanları sarsan her bir olayda ilahî bir yön görmek mümkündür. Bu açıdan deprem ilahî ikaz olduğu gibi yıldırım düşmesi de ilahî ikazdır; çok yağmur yağıp sellere sebep olması da ilahî ikazdır. Diğer bir ifadeyle bu olaylar ders ve ibret alınacak olaylardır. Yoksa bunlara “orada işlenen günahlar sebep oldu da onun için ilahî ikazdır” demek istemiyorum.

c. Böyle bir görüşü benimsememe neden olan temel husus vakiyadır. Vakıya řu ki, çoğu kere günah işlenen yerlerde deprem olmamakta, ancak neredeyse hep İslam dünyası olarak tanımlanan yerlerde çok sayıda deprem yaşanmaktadır. Bu durum, depremin sebebinin günah olmadığını, sadece oralardan fay hatlarının geçtiğini yani o bölgelerin deprem kuşağında olduğunu gösterir. Bu gerçek ortada iken “deprem orada işlenen günah sebebiyle olmaktadır” demek mümkün gözüküyor.

* Prof. Dr., Recep Tayyip Erdođan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, yavuzkotas@gmail.com, orcid: 0000-0001-9765-1712.

d. Bu ümmetten helâk kaldırılmıştır. Helâk, toplu yok etme anlamına gelmektedir. Allah şöyle buyurur: “Hâlbuki sen içlerinde olduğun halde onlara azap edecek değildir. Onlar bağışlanmalarını ister oldukları halde de Allah onlara azap edecek değildir.” (Enfâl, 33). Bu şu demektir: Daha önceki milletlerde cereyan eden sünnetullah, inkâr etmeleri sonucu helâk ile yok edilmeleri şeklindeydi. Bu ümmettense helâk kaldırılmıştır. Bu ümmetin helâkı kıyamet olacaktır. Kıyamete kadarsa helâk olmayacaktır. Çünkü istiğfar edenler, iman edenler kıyamete kadar olacaktır.

Burada şu hususu hatırlatmam gerekir: “Deprem, zaten toplu helâk değildir” denilebilir. Doğrudur, ancak bunu burada ifade etmemizin sebebi, depremin gûnahtan dolayı olduğunun delili olarak hep helâkla ilgili âyetlerin ileri sürülmesidir. Biz buna itiraz kabilinden “toplu helâk bu ümmetten kaldırılmıştır, depremin helâkle ilgisi yoktur” demek zorunda kalıyoruz.

e. Günahların depreme sebep olduğunu söylerken Peygamberimiz döneminde yaşanan şu olayı da muhakkak göz önünde bulundurmalıyız: Resûl-i Ekrem; Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman ile birlikte Uhud dağına çıktığı bir sırada dağ sallanınca “Ey Uhud, sakın ol! Senin üzerinde bir peygamber, bir siddik ve iki şehid var.” demiştir. (Buhârî, “Ashâbü'n-nebî”, 5; Tirmizî, “Menâkıb”, 18; *Müsned*, III, 112). Burada deprem olduğu açıktır. Ancak sonra dağ, mucize ile sakinleştirilmiştir. Bu hadisten şunu çıkarabiliriz: Hz. Peygamber döneminde yer sarsıntıları oluyordu. Üstelik sarsılan yerin üzerinde âlemin tanıdığı en güzide insanlar bulunuyordu. Öyleyse depremler sadece günahların işlendiği yerlerde değil, salihlerin bulunduğu yerlerde de olabiliyordu. Bu durumda rahat bir şekilde günah işlemenin depremlerle alakasının olmadığı söylenebilir. Depremler, günah hatlarının geçtiği yerlerde değil, fay hatlarının geçtiği yerlerde olmaktadır.

f. Depremler o dönemlerde yaygın sosyal ve ahlâkî çöküntüye verilen bir ceza olarak da algılanmış, bu algıda Lût kavminin gayri ahlâkî ilişkileri yüzünden büyük bir felâketle helâk edildiğine dair Kur'an'da anlatılanlar da etkili olmuştur (Hûd, 82; Hicr, 73-74). Oysa Lut'un (a.s.) kavmin başına gelen, sünnetullah gereği cereyan eden helâk olayıdır. Bu tür yorumların yahudilerde ve hıristiyanlarda da yaygın olduğu belirtilmelidir. Kabu'l-Ahbar'dan yapılan rivayetlerde bu algının izlerini görmek mümkündür. Yine böyle bir durumu Hz. Ömer döneminde Medine'de meydana gelen birden fazla depremin yorumlanmasında da görebiliriz. Hz. Ömer, depremi ortaya çıkarılan bid'at işlere ve ihdas ettikleri meşru olmayan şeylere bağlamış ve “Vazgeçmezseniz, sizi Medine'den çıkarırım” demiştir (İbn Abdilberr, *Temhîd*, III, 318). Hz. Ömer, mesela depremi zina, şarabın yaygınlaşması gibi haramlara bağlamamıştır. Böyle şeylerin Hz. Ömer döneminde yaygın olması da herhalde düşünülemez. Bu durumda Hz. Ömer'in depremi birtakım bid'atlere -ki, Hz. Ömer'in bunlara yol vermesi tasavvur edilemez-

bağlaması tamamen kendi yorumudur. Bu yorumu kabul etmek zorunda değiliz. Buradan inanç düzeyinde bir anlam çıkarılamaz. Yani “bid’atler/günahlar kesin Allah’ın deprem vermesine yol açmıştır” denilemez. Zira o dönemde depremlere dair fay hatları gibi jeolojik bilgilerin gelişmediği söylenebilir.

Diğer taraftan Urfalı Mateos’a göre h. 444 yılı Antakya depremi şehirdeki yaygın zina ve homoseksüel ilişkiler yüzünden Tanrı’nın verdiği bir cezadır. Aynı tarihçi, 508 yılı depreminin bedensel şehvete uyulmasından kaynaklandığı düşüncesindeydi (*Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi*, s. 99, 254-255). İslâm dünyasında bu düşünceyi yansıtan birçok örnek vardır. Meselâ depremlerden sonra idareciler halkı günahlardan uzak durma konusunda uyarırlar, yeni önlemler alırlardı. Abbâsî Halifesi Kahir-Billâh, Mısır’da meydana gelen büyük depremlerin ardından şarap içmeyi ve ahlâka aykırı eğlence düzenlemeyi yasaklamıştır.

Şimdi bu konuda delil olarak getirilen âyet ve hadislere bakalım. Daha açık olmaları itibarıyla önce hadislerden başlayalım.

a. Huzeyfe b. el-Yemân’dan: “Zina mübah görüldüğünde depremler olur.” (Deylemî, *Firdevs*, I, 330) Bu hadis sadece Deylemî’de geçer. Deylemî ise senedini vermemiştir. Sadece Huzeyfe’den nakledildiğini söylemiştir. Bu haliyle hadisin delil değeri yoktur.

b. İbn Abbas’tan: “Bu ümmet içinde beş haslet ortaya çıktığında beş şey mübah hale gelir: Faiz yenildiğinde deprem ve yere batırılma olur. Sultan zulmettiğinde yağmur kesilir, kuraklık olur...” (Temmam, *el-Fevâid*, hd. no. 1643)

Zehebî, bu hadisin çok zayıf olduğunu belirtmiştir. (*Mizanul-i’tidal*, IV, 165) Dolayısıyla delil olacak bir tarafı yoktur.

c. Enes b. Malik’ten: Hz. Aişe’nin yanına girdim. Yanında bir adam vardı. Adam dedi ki: “Ey mü’minlerin annesi! Bize depremle ilgili bir hadis naklet!” Hz. Aişe ondan yüzünü çevirdi. Enes dedi ki: Ben ona “Ey mü’minlerin annesi! Bize depremle ilgili bir hadis naklet!” dedim. Hz. Aişe şöyle dedi: “Ey Enes! Ben sana depremle ilgili bir hadis nakledersen kederle yaşarsın!” Enes “Sen naklet!” dedi. Bunun üzerine Hz. Aişe şöyle dedi: “Kadın kocasının evinin dışında elbisesini çıkardığında Allah ile kendi arasında olan perdeyi yırtmış olur. Kadın kocasından başkası için koku süründüğünde ona cehennem gerekir. Bundan sonra zinayı helal gördüklerinde, şarap içtiklerinde ve çalgı çaldıklarında Allah semasını kıskanır ve arza şöyle buyurur: Onları sars!” (Hâkim, *Müstedrek*, IV, 516).

Hâkim, Müslim’in şartına göre sahih olduğunu söylemiş, ama Zehebî ona katılmamıştır. Zehebî, bu hadisin Nuaym b. Hammad’dan dolayı Enes adına uydurulduğunu belirtmiştir. Gerçi İbn Hacer, Zehebî’nin Nuaym’ı uydurmakla itham etmek suretiyle maksadını aştığını söylemişse de Nuaym’a, ulemanın çok da sıcak bakmadığını belirtelim. Nuaym’ın tek başına naklettiği hadislerin delil

değeri yoktur. Bu bir yana senedde yer alan Bakıyye b. Velid zayıf bir râvidir. Bakıyye'nin hocası Yezid b. Abdullah meçhul olup hakkında bilgi yoktur. Sonuç olarak bu hadis delil olamaz.

d. "Depremler çoğalmadıkça kıyamet kopmaz." (Buharî, hd. no. 1036).

Bu hadis sahihtir, ancak depremlere günahın yol açmasıyla ilgisi yoktur. Bu hadis kıyamete doğru depremlerin artacağını söylemektedir ki, bu bir vakıadan haber vermektir. Neden böyle olacak sorusunun cevabı ise hadiste yoktur. Bu durumda muhtemel cevaplar aranabilir. Böyle olmasının sebebi jeolojik gelişmeler olabilir. Zira fay hatları ancak kırılğan hale gelebiliyor. Böyle olmakla birlikte insanlığın tabiatı sömürerek bozmasının da bunu tetikleyici bir unsur olduğu söylenebilir. Ancak depremin zinadan dolayı, şarap içmekten dolayı artacağı söylenemez. Zira aralarında maddî-manevî hiçbir ilişki yoktur.

e. Hz. Aişe şöyle dedi: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Bu ümmetin sonunda yere batırılma, suret değiştirilme ve taşlanma olacaktır!" Hz. Aişe diyor ki: "Ya Resulallah! Aramızda salih kimseler olduğu halde helâk olur muyuz?" diye sordum. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Evet, çirkin (habis) işler baş gösterdiği vakit!" (Tirmizi, hd. no. 2185). Rivayet sahihdir.

Hasf, yerin bir kısmının çökmesi ve yerin herhangi bir yerinden yarılmasıdır. Mesh, daha kötü olacak şekilde suret değişikliğidir. Kazf, taşlanmak demektir. Bu taşlanma işinin nasıl olacağını bilemiyorum. Meshi mecazi olarak anlamak mümkündür. Malum, Kur'an'da bu geçer. Orada da meshi mecazî anlayanlar olmuştur.

Hadiste habis işler zikredilmemiştir. Habis işler insanoğlunun kendi eliyle tabiatı, tabiatın dengelerini bozması, hatta insanlığın fitratını bozması şeklinde anlaşılabilir. Bunu şu âyet de te'yid eder: "Hâkimiyeti ele aldığımda ise ülkede bozgunculuk çıkarıp ürünleri ve nesilleri yok etmeye çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez." (Bakara, 205). Yani insanoğlu yeryüzünde fesad çıkarır. Bu fesadın sonuçlarından biri de yere batmalar olabilir ya da yere batmalar deprem gibi doğal da olabilir. Çok yağmur yağmasından oluşan yumuşak yerler çökebilir. Bu tip çökmeler kıyamete doğru artacaktır. Bu da bize vakıayı haber vermektedir.

Bir hadiste şöyle buyrulmaktadır: "On alâmet çıkmadıkça kıyâmet kopmayacaktır: Duhân (duman), deccâl, dâbbetü'l-arz, güneşin battığı yerden doğması, İsâ bin Meryem'in inişi, Ye'cûc ve Me'cûc, doğuda, batıda ve Arap yarımadasında yer batması, Yemen'den başlayıp insanları haşrolacakları yere sürececek bir ateşin çıkması." (Müslim, "Fiten", 39-40; Ebû Dâvûd, "Melâhim", 11; İbn Mace, "Fiten", 28).

Görüldüğü gibi her yerde birtakım yere batırmalar olacaktır. Dikkat edilirse Arabistan'da da olacaktır. Bunları yine ya insanın fesad çıkarmasıyla ya da

jeolojik gelişmeler sonucu kıyamete yakın felaketlerin artmasıyla izah etmek mümkündür. Dolayısıyla kıyametin öncüsü anlamında uyarı niteliğinde sadece vakıayı haber veren hâdiseler olabilir. Vakıayı haber vermenin uyarı niteliğinde olması başka, vakıaya günahların sebep olduğunu söylemek ise bambaşkadır. Son olarak yere batırılmayı mecazî olarak da anlayabiliriz. Bu, fert ve toplumların manen ve ahlâken çökmesi ve yok olmakla karşı karşıya gelmesi mânâsında yorumlanabilir.

f. Sehl b. Sa'd'dan: "Bu ümmet içinde yere batırılma, suret değiştirilme ve taşlanma olacaktır!" Denildi ki: "Ne zaman Ya Resulellah!" Resulullah şöyle buyurdu: "Şarkı, çalgı ve eğlence ortaya çıktığı ve şaraplar mübah görüldüğü zaman." (Busirî, *İthâfu'l-hiyere*, VIII, 94).

Hadis, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'den dolayı zayıftır. Aynı rivayet Ebû Saîd el-Hudrî'den nakledilir. O da Ziyâd b. Ebi'z-Ziyâd'dan dolayı zayıftır. Şevkanî ise rivayeti hasen li-ğayrihi olarak değerlendirir. Rivayetin, temel hadis kitaplarında geçmediğini de belirtelim.

Bu hadis böyle bir meselede, yani kesin bilgi, en azından kesine yakın bilgi gerektiren bir konuda delil olmaz. Hz. Aişe hadisinde mübhem bırakılan "habis" burada açılmış gibidir. Bu açık hal, yere batırılma ile ferdin işlediği günah arasında doğrudan bağ kurmuştur. Ancak açıkça ifade edilen bu habislerin bazıları haram olsa da çalgı-şarkı gibi bazıları haram değildir. Sayılan bu menhiyyât her zaman vardır. Tabi kıyamete doğru artacaktır. Yukarıda da söylediğimiz gibi rivayetin sahih kabul edilmesi halinde mecazî olarak yorumlanması da mümkündür. Sanki Hz. Peygamber, menhiyyâtın ortaya çıkmasıyla toplumların manen çökeceğine, buna yönelik tedbir alınması gerektiğine dikkat çekmektedir.

g. Enes b. Malik'ten: "Ümmetim, beş şeyi mübah gördüğünde onların üzerine yıkım/helâk (ed-demâr) gelecektir: Lanetleşme ortaya çıktığında, şaraplar içtiklerinde, ipek giydiklerinde şarkıcı edindiklerinde, erkekler erkeklerle, kadınlar da kadınlarla yetindiklerinde." (Beyhakî, *Şuabu'l-imân*, IV, 1912). İsnadı kuvvetli değildir, ancak diğer tariklerle hasen li-ğayrihi olduğunu söyleyenler vardır.

Genelde rivayetlerde deprem "zelzele" kelimesiyle ifade ediliyor. Burada "demar" kelimesi geçer. "Demere", yıkmak, yok etmek, helâk etmek anlamlarına geliyor. "Demar" da yıkım demektir. Öncelikle hadis asıl itibarıyla zayıftır ve ancak desteklerle kuvvet kazanmaktadır. Böyle bir meselede tek başına delil olmaz. Diğer bir ifadeyle şayet "günahlar depreme yol açar" diye bir itikada sahip olacaksak bu hadis onun için yeterli değildir. Bu hadisin metni ise problemlidir. Zira "demar"; yıkım, helâk demektir. Kur'an'da da bu anlamda, inkârcı toplumların helâki anlamında kullanılmaktadır. O zaman hadiste de deprem anlamında

değil, helâk anlamındadır. Böyle ise yukarıda zikrettiğimiz Enfâl, 33'le çelişir. Zira bu ümmetten helâk kaldırılmıştır. Günahtan dolayı helâkın kaldırılması bir tarafa şirk, küfür ve inkârdan dolayı da helâk kaldırılmıştır. Zaten maksad şirk ve küfürdür. “Demar” kelimesini deprem olarak alsak bile metin problemlidir. Lanetleşme, şarap, şarkı, ipek giyme, homoseksüellik her toplumda az çok vardır. Peygamberimiz döneminde dahi Lut kavminin yaptıklarını yapan az sayıda insan vardı. Bu durumda şayet hadisi makbul kabul edersek en güzel yorumu yıkımın mecazî olmasıdır. Hadiste sayılanları yapanlar arttıkça toplum manen yıkılır ve helâk olur. Ya da hadisi şöyle anlamak da mümkündür: Hadis, bu ümmetin helâkından bahasetmektedir, depremden değil. Bu durumda hadiste sayılanlar kıyametin alameti gibidir. Bu alametler ortaya çıktıkça kıyamete yaklaşıyor demektir. Sonunda “demar”, helâk, yani kıyamet gerçekleşecektir. Hangi yorum kabul edilirse edilsin bunların Allah'ın doğal afeti olan depremin oluşmasıyla en ufak bir ilişkisi yoktur.

h. Ebu Hureyre, şöyle rivayet etmiştir: Resulullah (sav), şöyle buyurdu: “Ganimet, muayyen çevrelerin çıkarı yapıldığı; emanet, kelepircilik ve zekât, cereme sayıldığı; ilim, (Allah'tan) başka gaye için tahsil edildiği; kişi, karısına itaat edip, annesine asi olduğu ve dostunu kendisine yaklaştırıp, babasını uzaklaştırdığı; mescitlerde gürültüler baş gösterdiği; fasık (sapkın) adamın, kabilenin başına geçtiği ve aşağılık kişinin şerrinden korkularak ikramda bulunduğu; şarkıcı kızlar ve çalgı aletleri türediği; şaraplar içildiği ve bu ümmetin sonu evvelini lanetlediği zaman... işte o zaman; kızıl bir rüzgâr, zelzele, yere batma, kılık değiştirme, taşlanma ve ipi kesilen eskimiş bir kolyenin tanelerinin, ardı sıra gitmesi gibi birbirini takip eden 'alametler' beklesinler.” (Tirmizî, hd. no. 2308). Bu hadis ittifakla zayıftır. Aynı hadis Hz. Ali'den de nakledilmiştir (Tirmizî, hd. no. 2210). Bu da ittifakla zayıf kabul edilmiştir. İkinci hadisin zayıflığı daha fazladır. Zira senedde iki illet vardır: Biri ravi Ferec b. Fadale'nin zayıf olması; diğer ise Muhammed b. Ömer b. Ali ile dedesi Hz. Ali arasında kopukluğun bulunmasıdır. Bazı âlimler bu iki hadisin birbirini destekleyebileceğini ileri sürmüştür, fakat Hz. Ali hadisinin çok zayıflığından bu desteğin olamayacağı da söylenmiştir.

Bununla birlikte Hz. Ali tarihinde çok önemli bir farklılık var. Bu tarihin başında Hz. Peygamber şöyle buyurur: “On beş şey vardır ki, ümmetim bunları yaptığında başlarına bela gelir.” “Bunlar nedir?” diye sorulduğunda Hz. Peygamber aynı şeyleri sayar. Ebû Hureyre tarihinde deprem ve yere batırmalardan bahsedilmiş; burada ise “bela” zikredilmiştir. Bu, önemli bir farklılıktır. Zira burada sayılanların bela olması, yani musibet ve sıkıntılara yol açması gayet tabii iken bunların depreme yol açması mümkün değildir. Bu durumda şayet hadisi makbul sayarsak “bela” lafzının geçtiği tarihi kabul etmemiz gerekecektir. Deprem, zelzele lafzının geçtiği tarihte anlaşılan o ki, mânayla rivayetten kaynaklanan bir ravi tasarrufu olmuştur. Yine de –dediğimiz gibi- hadisin aslının

zayıf olduğunu unutmamak gerekmektedir.

i. Abdullah b. Ömer, Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle söylediğini işitmiştir: "Allah bir millete azap indireceği zaman, bu azap o milletin içindeki herkese isabet eder, ama sonra onlar kendi amelleriyle diriltirler." (Buhârî, "Fiten", 19; Müslim, "Cennet", 84). Hadis sahihtir.

Hadisteki azap, helâk olamaz. Çünkü geçmiş ümmetlerin başına gelen helâkte mü'min ve kafirlerin arasının ayrılması sünnetullah gereğidir. Ama burada salihler de bu azaba düçar olmaktadır. Demek ki, buradaki azap helâk değildir. Bu hadisi te'yid eden bir âyet de vardır: "Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz (umuma sirayet ve hepsini perişan eder). Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir." (Enfâl, 25). Buna göre musibet herkese gelmektedir. Kıyamet günü ise insanlar niyetlerine göre yargılanacaktır.

Hadiste geçen azabın deprem olması da şart değildir. Zaten deprem doğal bir afettir. Hadisteki azap belli ki, Allah'ın bir musibet vermesidir. Kötülükler arttığında Allah, çeşitli musibetlerle insanları hem sınar hem de uyarır. Bu musibetler, her şey olabilir. Bir düşmanın musallat olması, savaşlar gibi. Tabiatı sömürmek sebebiyle dünya yaşanmaz hale gelebilir. Nükleer veya biyolojik silahlarla insanlık yok edilebilir. Ülkeler birbirlerini tehdit ederek köleleştirebilir. İnsanlar, hak karşısında duyarlılıklarını kaybedebilir, batıla sarılabilir. Fertler ve toplumlar asla birbirini anlamaz, birbirlerine tahammül etmezler. Birbirlerini sömürür, paylaşmazlar. Bir salgın ortaya çıkabilir. Dünya çapında ekonomik krizler yaşanabilir. Krizler artık küreselleşebiliyor. Bunların hepsi birer musibettir, muhakkak gökten taş yağması gerekmez.

Âlimlerimiz şu soruya cevap aramışlardır: Umumi bir azabın gelmesinin şartları var mıdır yoksa her halde mi gelir?

Yukarıdaki hadislere tekrar baktığımızda Allah'ın zulüm, sömürü gibi nedenlerle umumi bir azap (yani, sıkıntı, bela, musibet) göndereceği anlaşılmaktadır. Ancak bu azabın iki şartı olduğu ifade edilmektedir:

a. Günahın açıkça işlenmesi gerekmektedir. Açıkça işlenmezse günah kişiyle kalır. Umumi azap vaki olmaz.

b. Emr-i bi'l-ma'rufa gücün yetmesi gerekir. Güç yoksa azap umumi olmaz. Güç, bazen eldir, bazen dildir, bazen de zayıf olsa da kalptir. Güç yetip de emr-i bi'l-ma'ruf yapılmazsa işte o zaman azap umumi olur.

Buraya dikkat edelim. Emr-i ma'rufa güç yetiyor ama hiç kimse yapmıyor. Böyle bir topluma Allah musibet gönderir, deprem değil. Musibetler çok çeşitlidir. O toplumun ahlâkı terk etmesi de elbette bir musibettir? Ahlâksızlığın yayılması en büyük musibettir. Bu, o topluma vurulan rahmanî bir tokattır. Anlayabilen

anlar, anlayamayan çöker gider. Tabii şunu da ilâve etmek gerekir: Şu anda az veya çok her bölgeden şu veya bu vasıta ile emr-i bi'l-ma'ruf yapılıyor. Dolayısıyla emr-i bi'l-ma'ruf yapıldığı sürece Allah'ın böyle umumi bir musibet vermesi düşünülemez. O halde başa gelen bu musibetleri imtihan olarak değerlendirmek gerekir. Musibetler bazen bir imtihan vesilesidir.

Şimdi ise konuyla ilgili âyetleri inceleyelim:

a. “Görmediler mi ki, onlardan önce yeryüzünde size vermediğimiz bütün imkânları kendilerine verdiğimiz, gökten üzerlerine bol bol yağmurlar indirip evlerinin altından ırmaklar akıttığımız nice nesilleri helâk ettik. Biz onları günahları sebebiyle helâk ettik ve onların ardından başka nesiller yarattık.” (En’âm, 6).

Bu âyette yüce Allah, geçmiş kavimlere verdiği nimetleri hatırlatmakta ve bu nimetlere nankörlük edip Allah’a isyan edenlerin sonunda helâk olduklarını haber vermektedir. Âyette “günahları sebebiyle” şeklinde gelen ifadede kasıt zina, kumar, içki, yalan vs. gibi günahlar değildir. Bu milletlerin asıl günahı şirk, küfür ve inkârdır. Böyle olunca helâki hak etmişlerdir. Burada akla şöyle bir soru gelebilir: “Geçmiş topluluklara günahları yüzünden uyarı yapan Allah, günümüz toplumlarına neden yapmasın? Yoksa kendimizi günahlardan arınmış bir toplum mu görüyoruz?” Günümüz toplumlarına da elbette uyarı vardır. Çeşitli vesilelerle eski milletlerin hayatları ve âkıbetleri anlatılırken özellikle kötülük ve zulümleri, azgınlaşmış isyan etmeleri yüzünden helâk edildikleri ve böylece tarih sahnesinden silindikleri anlatılarak insanların bu tarihi gerçekten ibret alıp sünnetullahı daima göz önünde tutmaları, şimdi sahip oldukları imkânların kendilerini felâketlerden koruyamayacağını iyi bilmeleri ve hayatlarını buna göre düzenlemeleri istenmiştir. Ancak bu uyarıyı dinlemeyenlerin helâk edileceği bildirilmemiştir. Aksine bu ümmetten –daha önce gördüğümüz gibi– helâk kaldırılmıştır. Bu ümmetin helâki kıyamet olacaktır. Bu durumda kıyamet hatırlatılarak bir uyarı yapıldığı söylenebilir. Ama ne olursa olsun, bu ümmet içinde deprem ve yere batırma gibi salt günah işlemleri sebebiyle bir ceza tehdidi yapılmamıştır.

b. “De ki: ‘Allah size üstünüzden veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da sizi muhalif gruplara ayırıp birbirinize güçlerinizin acısını tattırmaya kadirdir.’ Bak, anlaşılar diye âyetlerimizi nasıl açıklıyoruz!” (En’âm, 65).

Burada söz konusu azap muhtemelen geçmiş ümmetlere verilen helâk olayıdır. Ancak azabı genelleştirmek de mümkündür. İnsanları bir belâdan kurtaran Allah, başka bir veya birçok belâyı uğratmaya; onlara “üstlerinden veya ayaklarının altından” yani gökten ve yerden türlü felâketler göndermeye; hatta

onların ihtiraslarını birbiriyle çatıştırarak, değişik mezhep, fırka gibi gruplara ayırarak birbirleriyle çarpışmalarını, savaşmalarını sağlamaya da kâdirdir. Geçmişte insanoğlu beklemediği, ummadığı birçok semavî ve dünyevî felâketlerle karşılaşmış, şimdi de karşılaşmaktadır. İnsanoğlu, Allah'ın koyduğu kanunlardan sapmanın bedeli olarak, bizzat kendi eliyle ortaya çıkardığı umulmadık belâlara da düşer olmaktadır. Doğal afetler de herhangi bir günahın sonucu değil de ancak uyarı niteliğinde olabilir. Nükleer felâketler, çevre kirlenmesi, tabiat düzeninin bozulması; ihtiraslardan veya ideoloji ayrılıklarından, din ve mezhep ayrılıklarından, ırkçılıktan ve bölgesel çıkar hesaplarından kaynaklanan ve kısa sürelerde yüz binlerce insanın ölümüne ve yaralanmasına, sakat düşmesine, aç ve açık kalmasına, ülkelerin harap olmasına yol açan savaşlar bu belâlardan bazılarıdır.

c. “Yeryüzünü sizin için kullanışlı hale getiren O'dur. Üzerinde dolaşın ve Allah'ın rızkından yiyip için; (ama unutmayın ki) dönüş yalnız Allah'adır. Göktekinin sizi yerin dibine batırmayacağından emin misiniz? Bir de bakarsınız yeryüzü altüst olmuş! Yahut gökte olanın üzerinize taş yağdıran bir fırtına göndermeyeceğinden emin misiniz? Uyarılarımın ne demek olduğunu yakında anlayacaksınız! Onlardan öncekiler de (dinimi) asılsız saymışlardı; ama verdiğim ceza da nasıl olmuştu?” (Mülk, 15-18).

15. âyette belirtilen imkânların iyi değerlendirilmesi gerektiği yönünde ikazlar içeren bu âyetlerde insanların, yeryüzündeki nimetlerden yararlanırken azgınlık ve taşkınlık göstermemeleri gerektiğine, aksi takdirde yeryüzünde şiddetli felâketlerin, yıkımların vuku bulacağına, böylece Allah'ın gönderdiği uyarıcıyı (peygamber), onun uyarılarını önemsemeyenlerin şiddetle cezalandırılacaklarına dikkat çekilmektedir. Nitekim 18. âyette de geçmişte gerçekleri yalan sayanların bu şekilde cezalandırıldığı hatırlatılmaktadır (krş. Kasas, 81; Hâkka, 6-8).

d. “Kendilerini her yönden kuşatan göğe ve yere bakıp düşünmezler mi? Dilesek onları yerin dibine geçirir veya gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Kuşkusuz bütün bunlarda Allah'a yönelen her kul için alınacak bir ders vardır.” (Sebe, 9).

Âyetin geçmiş milletlerin helâkinden bahsettiği açıktır. Allah “dilersek sizi de yerin dibine geçiririz” buyurarak müşrik toplumu uyarmaktadır. Ama bu toplumu helâk etmeyi dilememiş, helâki kıyamete ertelemiştir.

e. “Peki O'nun sizi karada yerin dibine geçirmeyeceğinden yahut başımıza taş yağdırmayacağından emin misiniz? Sonra kendinize bir koruyucu da bulamazsınız.” (İsrâ, 68).

Üstteki âyette sözü edilen durum burada da geçerlidir. Olay geçmiş

kavimlerin helâkiyle ilgilidir. “Bunlardan öncekiler de tuzak kurmuşlar, ama Allah da onların evlerini temellerinden sökmüş, üstlerindeki tavan tepelerine inmiş, böylece hiç farkında olmadıkları bir yerden kendilerine ceza ansızın gelmişti.” (Nahl, 26) âyeti de önceki millet önceki milletlere verilen cezayı ifade etmektedir

f. “Kavminin inkârcı ileri gelenleri, “Eğer Şuayb’a uyarmanız o takdirde siz mutlaka hüsrana uğrarsınız!” dediler. Nihayet o şiddetli deprem onları yakalayiverdi de yurtlarında yere serilip kaldılar.” (A’raf, 90-91).

Medyen’in inkârcı ve baskıcı eşrafı, halkı Şuayb’a inanmamaları hususunda uyarıp tehdit ederken, asıl kendileri hak ettikleri büyük felâkete uğramışlar; bu dünyada öyle bir topluluk yaşamamış gibi yok olup gitmişlerdir. Burada söz konusu olan hadise geçmiş milletlerin helâk edilmesidir. Yoksa maksat işlenen günahlar sebebiyle bu ümmeti deprem ile cezalandırmak değil. Aynı durum Salih Peygamberin kavmi için de geçerlidir. Allah şöyle buyurur: “Büyüklik taslayanlar ise, “Biz de sizin inandığınızı inkâr ediyoruz” diye karşılık verdiler. Derken, o deveyi keserek öldürdüler, böylece rablerinin emrinden dışarı çıktılar ve “Ey Sâlih! Eğer sen gerçekten peygamberlerden isen, bizi tehdit ettiğin azabı bize getir!” dediler. Bunun üzerine onları o dehşetli sarsıntı/deprem yakaladı da yurtlarında yere serildiler.” (A’raf, 76-78) Burada da helâkten bahsedilmektedir.

g. “Başımıza gelen her musibet kendi yapıp ettikleriniz yüzündendir; kaldı ki Allah birçoğunu da bağışlar.” (Şûrâ, 30). Bu âyetlerde deprem, zelzele, sarsıntı lafızları değil, musibet lafzı geçer. Musibet kelimesi “istenmeyen, kötü durumlar, felâketler” anlamına gelir. İnsanın başına gelen her musibetin kendi yapıp ettikleri yüzünden olduğu belirtilirken, gerek evrendeki fiziksel ve sosyal yasaları görmezden gelmesi ve gerekli önlemleri almaması, gerekse Allah’a isyan teşkil eden davranışlarda bulunması sebebiyle dünyada karşılaştığı sıkıntı, acı ve felâketlerin kendi kusurunun bir sonucu olduğuna dikkat etmesi istenmektedir. Fakat başka âyetlerde hatırlatıldığı üzere bütün insanlar kusurlarının tamamından dolayı dünyada cezalandırılmış olsa dünya altüst olurdu; işte âyetin devamında yüce Allah’ın bunların birçoğunu affettiği, başka bazı âyetlerde de nihaî hüküm ve cezanın âhirete ertelendiği ifade edilmiştir.

Aktarılan âyetler ve benzerleri insanların iradelerini aşan doğa olaylarına değil bizzat kendi özgür iradeleriyle ortaya koydukları amellerin sonuçlarına işaret eder. İnsanlar kendi yaptıkları yanlışlar/zulümler ve kötülüklerin sonuçları olarak krizlere, cinayetlere, katliamlara vb. musibetlere kendileri yol açarlar. O zulümlerin sorumlusu Allah değildir. Bir de kul eliyle yaşanan ekolojik ifsad sebebiyle tetiklenen doğal felaketler vardır: “İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde fesat çıktı (düzen bozuldu), ki Allah yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın; belki de (tuttukları kötü yoldan) dönerler.” (Rûm, 41).

Bugün itibariyle küresel iklim değişikliği sebebiyle boyutları daha da artan kasırgalar, yangınlar, biyolojik ve nükleer savaş riskleri bu kapsama girer. Örneğin Avustralya'da daha fazla kâr hırsıyla eko-sistem tahrip edilmiş çıkan doğal yangına müdahaleye de kazanç getirmede için zayıf kalınmıştır. Koala, kanguru ve deve gibi hayvanlar maliyet hesapları sonrası insan iradesiyle ölümlerine hükmedilmiştir. Örneğin Çin'in Wuhan kentinde patlak veren Korona virüsü insanların özgür iradeleriyle işledikleri virüslü habis hayvanların yenmesi sebebiyle bulaşıcı bir hastalığa dönüşmüştür. Yine daha fazla kazanma hırsıyla yapı denetimleri gözardı edilerek binalar inşa edilmekte depreme karşı hazırlık yapılmamakta ve sonuç olarak ölümler artmaktadır. Çünkü Allah'ın yasaları ayırım yapmadan işler. O yasalara direnmek yerine o yasalarla uyumlu hareket etmek gerekir. Demek ki, sağlam binalar yapmak gerekir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, konu itikadın temel meselesi olmasa bile fer'i bir meselesidir. Böyle bir konuda delâleti açık, sübutu -kesin olmasa bile- zann-ı gâlip oluşturacak bir delile ihtiyaç vardır. Hadislere baktığımızda günah ile deprem arasında açıkça irtibat kuran rivayetlerin olduğunu görsek de bunların çoğu zayıftır. Makbul olanların ise delâletleri kesin olmayıp farklı yorumlanmaya müsaittir. Bu rivayetlerde, işlenen günahların depreme sebep olduğu ifade edilmemektedir. İnsanların kendi elleriyle işledikleri günahlar sebebiyle ferdi ve sosyal birtakım buhranlara, musibetlere, krizlere düşer olacakları beyan edilmektedir. Yani işlenen büyük günahlar ferdi, sosyal, tabiatın bozulması gibi evrensel krizlere yol açabilecektir. Zina, faiz, kumar, yalan, aldatma, hile, çalma gibi büyük günahlar elbette belli buhranların, krizlerin sebebidir. Buna binaen denilebilir ki, büyük günahlar sebebiyle belirli musibetlere düşer olmak gayet mümkündür. Ama böyle günahların sonucu depremlerin meydana geldiğini söylemek ise mümkün değildir. Depremler, günahların sonucu; günahlar da depremin sebebi değildir.

Aynı şekilde deprem, yer sarsıntısı, yere batırılma gibi âyetlerde de işlenen hususlar, günahların bunlara sebep verdiği anlamında değildir. Bunlar, inkâr ve günahlarında ısrar eden kavimlerin sünnetullah gereği helâk edilmeleri, yok edilmeleri anlamındadır. Zaten bu âyetlere iyice bakıldığında her zaman geçmiş milletlere verilen helâk cezasından bahsettikleri hemen anlaşılır. Musibet kelimesinin geçtiği âyetler ise bir uyarı niteliğindedir. Allah musibetlerle imtihan da etmektedir. Ayrıca musibeti iki kısma ayırmak mümkündür:

1. İnsanın kendi eliyle sebep olduğu musibetler, acılar, felaketler
2. İnsanın sebep olmadığı doğal musibetler, acılar ve felaketler.

Birincisi ilk bakışta hemen anlaşılabilir. İkincisi de aslında anlaşılabilir. Örneğin deprem bir yönüyle doğa olayı ise de diğer yönüyle bir musibettir,

acıdır. Sonuç olması itibariyle imtihandır. Hastalık da bir musibettir. Muhakkak bir günahın neticesi olması gerekmez. Ama hastalık da sonuç itibariyle bir imtihandır. Onun için depreme “doğal afet” denmektedir. Dolayısıyla insanlar kendi elleriyle depreme sebep olmasalar da insana isabet etmesi, acı vermesi yönüyle depremler uyarıcı mahiyettedirler, imtihan vesilesidirler, ders ve ibretlerle doludurlar. Uyarıcı olması yönüyle rüzgarların, fırtınaların, sellerin, yangınların, şimşeklerin, yıldırımların, ay ve güneş tutulmasının yol açması muhtemel sıkıntıların da depremden bir farkı yoktur.